

Aardbevingen: Sociale context en psychosociale gevolgen
 Prof. Dr. T. Postmes, Dr. K. Stroebe, Rijksuniversiteit Groningen

Context, belang en urgentie

Op verzoek van de Nationaal Coördinator Groningen Hans Alders beschrijven we in dit document een onderzoeksopzet naar de gevolgen van de aardbevingen in Groningen. Op dit moment kijkt onderzoek met name naar ondergrondse oorzaken (bodem) en bovengrondse fysieke gevolgen (bakstenen). De (psycho-)sociale gevolgen van de aardbevingen en het **burgerperspectief** blijven onderbelicht. Er zijn diverse eenmalige en kleinschalige onderzoeken, maar een gecoördineerde aanpak die lange termijn effecten onderzoekt ontbreekt tot dusver. Wij achten een dergelijke aanpak **nu urgent** omdat:

1. De gevolgen van de aardbevingen voor gezondheid en welbevinden, veiligheidspercepties en vertrouwen, onbekend zijn. Een snelle inventarisatie van mogelijke negatieve psychosociale gevolgen helpt escalatie voorkomen en een passende aanpak te formuleren. Een onderzoek via *Lifelines* (opgezet door UMCG) is uitstekend geschikt. *Lifelines* verzamelt sinds 2006 hoogwaardige data over gezondheid en welbevinden van inwoners in de Noordelijke provincies. Dit biedt inzicht in (a) effecten van bevingen vanaf 2006, en (b) vergelijking tussen de aardbevingsregio en andere regio's. Een onderzoeksaanvraag bij *Lifelines* dient met spoed ingediend te worden. *Lifelines* werkt met "onderzoekscycli" van anderhalf jaar; inschrijving is vereist voor deelname aan de aanstaande cyclus die begin 2016 start.
2. Eventuele effecten op welbevinden en gezondheid niet los gezien kunnen worden van de *sociale context* waarin mensen leven. Gezondheid en welbevinden worden onder meer beïnvloed door sociale netwerken van bewoners, hun verwachtingen van de toekomst en relaties met NAM, overheden en anderen. Een panelonderzoek, aanvullend bij *Lifelines*, biedt inzicht in de relatie tussen welbevinden/gezondheid, context en consequenties. Het is logisch om een basismetings met dit panel begin 2016, parallel met *Lifelines*, uit te voeren. Het panel biedt de mogelijkheid om halfjaarlijkse vervolgstudies te doen, om zo veranderingen te bestuderen. Bovendien kan men via dit panel een gedetailleerde "close-up" studie maken van gevolgen van mogelijke heftige bevingen, kort nadat deze zich voordoen. De combinatie van (1) en (2) biedt antwoord op urgente en actuele vragen.
3. Ons voorstel ingaat op het *toekomstperspectief* van 'de Groninger'—vragen voor de regio op langere termijn. Hierbij gaat onze aanpak verder dan gezondheidsstatistiek met een halfjaarlijkse rapportage. Het doel is beleidsmakers aanknopingspunten te geven voor initiatieven om de regio een nieuwe *positieve impuls* te geven. Hiertoe hanteren we een bottom-up werkwijze waarbij we, in nauwe samenwerking met de opdrachtgever, inzoomen op kansrijke onderwerpen. Middels *kwalitatieve dataverzameling* krijgen bewoners een stem in de aanpak, inrichting van faciliteiten en beleidsinstrumenten (zie variant 2). Een belangrijk doel van dit kwalitatieve onderzoek is het terugvertalen van koude statistiek naar praktische aanbevelingen voor praktijk – een aanpak die hulpmiddelen genereert voor gemeentes, overheidsdienst en andere instanties, maar ook voor de bewoner.

Werkwijze

Het onderzoek voeren we uit in nauwe samenwerking met de betrokken gemeenten en de Overheidsdienst. De onderzoeksbevindingen leveren bestuur en beleid kennis en input, waarmee zij niet alleen nieuwe inzichten krijgen in de complexe materie, maar ook praktisch inzetbare informatie en instrumenten voor beleidsvorming. De belangrijkste doelstelling vormt de deling van kennis die relevant is voor de lokale, provinciale en landelijke overheden, alsmede voor de betrokken hulpverleningsdiensten.

In het onderzoek krijgen burgers van Stad en Ommeland een stem en besteden we aandacht aan thema's zoals veiligheid en (psychosociale) gezondheid van inwoners, maar ook leefbaarheid, burgerparticipatie, sociale cohesie en de Groninger identiteit. Speciale aandacht krijgen bestaande initiatieven en de vraag hoe plannen van inwoners kunnen worden vertaald in concrete nieuwe initiatieven.

Drie onderzoeksvarianten

We formuleren drie mogelijke onderzoeksvarianten (zie de bijgevoegde begroting). Deze variëren in kosten. De verschillen tussen variant 1 en 2 zijn bescheiden, maar variant 3 is aanzienlijk duurder omdat deze een aanzienlijk langere termijn bestrijkt.

Variant 1 betreft een LifeLines onderzoek met een aanvullend panelonderzoek: *Lifelines* bevat essentiële kengetallen over gezondheid en sociale netwerken die het volledige aardbevingsgebied bestrijken, maar bovendien vergeleken kan worden met de regio eromheen. Dit maakt een uitspraak mogelijk over de impact van bevingen op basis van a. vergelijking met vergelijkbare mensen die niet door de aardbevingen getroffen zijn én b. op basis van verandering in de tijd sinds 2006 (begin Lifelines) tot in de toekomst (in deze begroting tot 2018). Middels een aanvullend panel wordt gekeken naar de invloed van *variabelen in sociale context* en andere (gedrags)uitkomsten. Het voordeel van dit panel is dat het mogelijk maakt flexibel in te spelen op ontwikkelingen (bijv. een grotere aardbeving) en dat het tevens de centrale “proces” variabelen in kaart brengt (relaties tot instanties, toekomstverwachtingen, perspectief, participatie en weerbaarheid). Met Lifelines en het panel kunnen we initieel inzicht krijgen in de sociale context, gezondheid en gedrag van de bewoner. We missen dan echter diepgaandere inzichten in hoe de aardbevingen de levens van bewoners heeft veranderd. Dit voegen we in variant 2 toe door middel van kwalitatief onderzoek.

Variant 2 voegt een kwalitatief onderzoek toe dat bestaat uit interviews en focus groepen: We hebben op kleine schaal al een aantal interviews uitgevoerd. Deze blijken zeer waardevolle inzichten te bieden in de (veranderde) levenslopen en handelingsperspectief van bewoners. In vragenlijsten krijg je een oppervlakkig idee van percepties van verandering (bijv. ‘ik laat het van me afglijden’). De interviews maken het mogelijk dieper op kwesties in te gaan. Dit biedt veel meer inzicht in de veelvoud aan veranderingen in levens van bewoners (bijv. waakzaamheid; bloggen over de aardbevingen; praten met anderen; bange kinderen). Het biedt ook de mogelijkheid om de positieve keerzijde van de aardbevingen te verkennen – mensen die zich zorgen maken over de teloorgang van hun dorp zijn zeer gemotiveerd zich in

te zetten voor de gemeenschap, als men dit adequaat faciliteert. Dergelijke inzichten zijn essentieel om te kunnen beantwoorden welke invloed de aardbevingen hebben op bewoners, en hoe bewoners controle op hun toekomst kunnen terugwinnen. Vragen – en antwoorden – die wederom essentieel zijn voor toekomstig beleid.

Variant 3 kijkt naar de effecten over een langere termijn van 5 jaar: een onderzoek op langere termijn is essentieel omdat we verwachten dat de problematiek zich evolueert. Afgaand op de evolutie van de problematiek in bijvoorbeeld Appingedam en Delfzijl is het nuttig om a. Te bestuderen hoe relaties in het bevingsgebied veranderen als gevolg van de problematiek en b. inzichten over de aanpak van de problemen in jaar 1 en 2 van het onderzoek in de praktijk uitpakken. Hierbij willen we opmerken dat het investeren in langere termijn efficiency voordelen biedt in de jaren 3-5, omdat de vaste voet van de onderzoeksinvestering met name in jaar 1 relatief hoog is.

De inhoud van het onderzoek

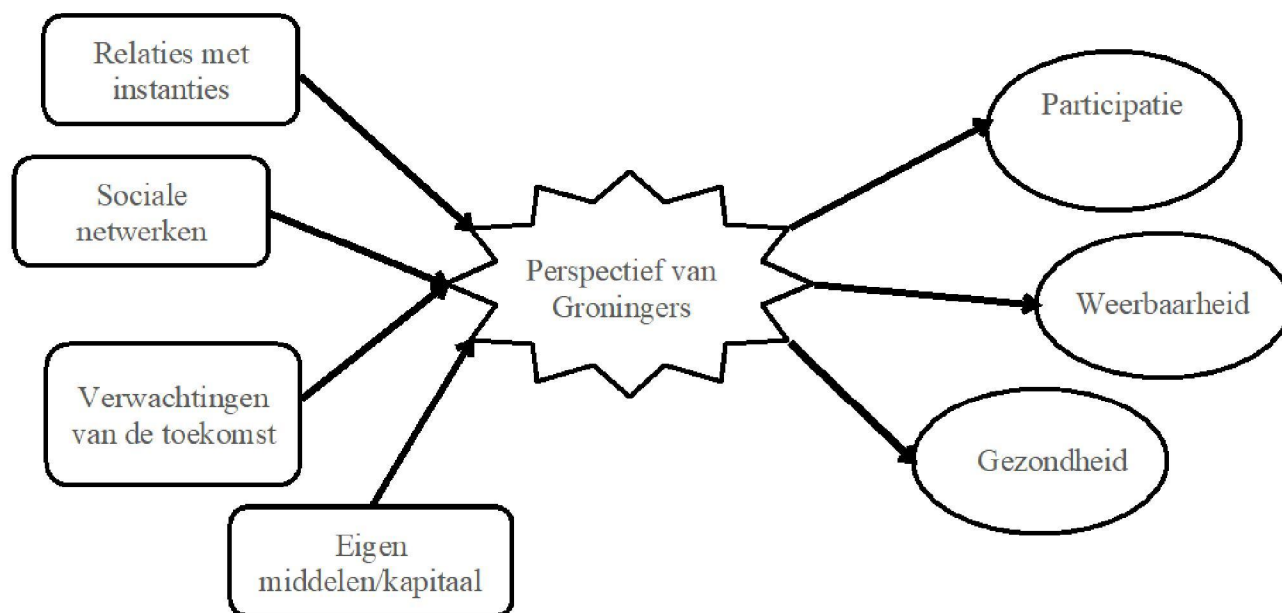
Ons vooronderzoek wijst uit dat de invloed van bevingen op gezondheid, welbevinden maar ook toekomstperspectief en handelen niet los gezien kan worden van bijvoorbeeld woongenot en veiligheidspercepties. Met andere woorden: De invloed van de aardbevingen op het perspectief van de Groninger kan niet los gezien worden van de eigen **sociale context** (zie figuur 1). Wij onderscheiden vier aspecten van de sociale context die van essentiële invloed zijn op de beleving van de aardbevingen zijn:

1. *relaties tot instanties*. Hierbij kan men denken aan het vertrouwen in de NAM, de rijksoverheid, maar ook in lokale overheden en instanties.
2. *sociale netwerken*: Zijn er gesprekken met andere bewoners over de aardbevingen? Is er steun en begrip van dierbaren?
3. *verwachtingen over de toekomst*: Is er perspectief op herstel, loont het de moeite om te investeren in de regio, in woningen, in de gemeenschap?
4. *eigen middelen en kapitaal*: Gaat het om een koop of huurhuis? Hoeveel aardbevingsschade is er? Zijn er eigen financiële middelen?

Het samenspel tussen deze 4 factoren bepaalt het *perspectief van de Groninger*, hoe hij/zij de aardbevingen waarneemt, wat voor gevoelens de aardbevingen opwekken en daarmee een breed scala aan **(psycho)sociale gevolgen** en **gedrag**:

- *de bereidheid om te participeren*, bijvoorbeeld door deelname aan lokale burgerinitiatieven, door burens/familie/kennissen te steunen en helpen, of door de keuze te maken in het gebied te blijven
- *weerbaarheid* bijvoorbeeld door probleemgericht oplossingen te zoeken voor persoonlijke of collectieve problemen, door politiek actief te zijn of inspraak te hebben, door preventief optreden
- *gezondheidsuitkomsten* zoals het wel/niet ervaren van stress, piekeren, slapeloosheid

Figuur 1. Groninger perspectief op aardbevingen: sociale context en psycho-sociale gevolgen

Onderzoeksvragen voor de 'korte' termijn

Lokale overheden hebben een concrete en dringende (gezien de huidige onrust en dreiging van een grote klap) behoefte aan kennis over de impact van bevingen op de burger. Zij moeten instrumenten kunnen ontwikkelen om die impact te verzachten. Waar mogelijk moeten zij de veranderingen in het gebied positief benutten en daarbij het belang van bewoners centraal stellen.

Een greep uit de belangrijke vragen die dit onderzoek kan beantwoorden:

- waar hebben inwoners van Groningen die door een aardbeving zijn getroffen, of juist nog niet zijn getroffen, behoefte aan?
- Wat verwachten Groningers van de gemeente, de overheid, de NAM, mede-bewoners, en andere partijen?
- Welke burgerinitiatieven helpen hen wel, en welke niet, en waarom wel/niet?
- Op de langere termijn kunnen we hiermee de vraag beantwoorden: hoe gaat het nieuwe Grunn eruit zien?
- Wat wordt het imago van de stad en de regio, en welk zelfbeeld houdt ze aan deze stille ramp over?
- Is het mogelijk om temidden van al dit tumult, stad en ommeland te verenigen, vernieuwen en revitaliseren op een dusdanige manier dat de burger en zijn/haar visie centraal staat?

Begroting

We voegen een begroting bij met drie varianten (zie boven). We vragen de nationaal coördinator om uiterlijk 26 Juni een besluit te nemen over dit voorstel, zodat we eventuele samenwerking met Lifelines op 1 juli kunnen vastleggen. We vragen de Nationaal Coördinator hierbij een keuze te maken tussen variant 1, 2 en 3.

Addendum

Op basis van een overeenkomst op hoofdlijnen medio Juli 2015 is in samenspraak met NCG en andere betrokken partijen het volgende overeengekomen. Variant 2 is verkozen boven de andere varianten. Daaruit vloeien de volgende concrete deliverables en afspraken voort:

- Resultaten van de opdracht/het onderzoek (de “deliverables”)

De centrale doelstelling van dit project is kennisdeling, niet alleen in de vorm van wetenschappelijke publicaties, maar vooral ook in de vorm van nieuwe bestuurlijke inzichten en relevante informatie voor strategie en beleid. Deze kennis is relevant voor lokale, provinciale en nationale overheden, alsmede voor de betrokken hulpverleningsdiensten.

RUG voorziet daartoe NCG, gemeenten en diverse overheidsdiensten van kernindicatoren met betrekking tot psychosociale variabelen (vertrouwen, veiligheid, etc.) en gezondheid.

RUG richt bovendien een regionaal panel op (gebaseerd op een representatieve steekproef) die bestaat uit respondenten die regelmatig kunnen rapporteren over diverse kwesties. RUG maakt daarnaast gebruik van langlopend onderzoek naar gezondheid van inwoners van de regio sinds 2006 (Lifelines) en vult dit aan met nieuwe vragen m.b.t. de aardbevingsproblematiek om zo verandering in gezondheid te kunnen bestuderen. Voor beide datasets geldt dat ze geschikt zijn om vergelijkingen te maken tussen bewoners die bloot staan aan een relatief hoog en laag aardbevingsrisico, alsmede een controlegroep van bewoners zonder noemenswaardig risico.

De kernindicatoren die RUG opneemt in haar onderzoek worden bepaald in overleg met NCG, gemeenten en betrokken diensten.

Tenslotte richt de RUG een website in (in samenwerking en overleg met de opdrachtgever) waarin alle producten en publicaties beschikbaar worden gesteld. In het kader van transparantie hebben we voor dit doel een URL gereserveerd: www.groningsperspectief.nl waarop alle informatie voor geïnteresseerde partijen raadpleegbaar is.

- Vorm waarin deliverables worden opgeleverd

Rapportage aan opdrachtgever vindt schriftelijk plaats middels een halfjaarlijks verslag in de vorm van een monitor. Deze monitor is openbaar en wordt eveneens op de genoemde website geplaatst. De RUG zal tevens mondelinge toelichting en presentaties verzorgen. Op verzoek van betrokken partijen kunnen nadere analyses worden uitgevoerd.

- Levering deliverables

Panels zijn operationeel medio februari 2016, mits de betrokken gemeenten tijdig hun medewerking verlenen. De eerste monitor verschijnt in de zomer van 2016. Vervolgens vindt rapportage ieder half jaar plaats. De laatste rapportage verschijnt december 2017.

- Samenwerking tussen opdrachtgever, RUG, betrokken gemeenten en provincie

Gedurende het onderzoek onderhoudt RUG nauw contact met een aantal betrokken partijen (waaronder GGD, O&S Groningen, veiligheidsregio, gemeenten, NCR, provincie). Onderzoeksvragen

worden in samenwerking met deze partijen bepaald. Daarbij is het uitgangspunt dat verzamelde kennis ten dienste staat aan strategie en beleid.

De koers van het onderzoek wordt bepaald in samenspraak met een begeleidingscommissie. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van een aantal genoemde partijen. De gesuggereerde samenstelling is:

- NCG (Jeroen de Boer)
- Vertegenwoordigers gemeenten [5.1.2e] OOV Eemmond; [5.1.2e] kernteam aardbevingen)
- Vertegenwoordiger provincie (n.t.b.)
- Gebiedsmanager / medewerker gemeenten (n.t.b.)
- GGD [5.1.2e]
- VR ([5.1.2e]-beschikbaarheid nog niet def. bevestigd)
- Maatschappelijke organisaties
- Hoogleraar RUG (statistisch en methodisch onderlegd, bijv. Prof. Peter de Jonge)

- Facturatie, toezicht levering en mijlpalen

NCG is opdrachtgever, de RUG uitvoerende partij. Deze constructie maakt dat het project BTW-plichtig is. RUG zal samen met onderaannemers (Lifelines en O&S Groningen) het voorgestelde onderzoek uitvoeren binnen de hier genoemde termijnen. De begeleidingscommissie ziet namens NCG toe op het ordelijke verloop van het onderzoek en de tijdige levering van beloofde resultaten. Het niet behalen van genoemde doelen en mijlpalen kan resulteren in het stopzetten van de financiering.

- Aanvullende informatie m.b.t. Lifelines.

Lifelines brengt bij allen die gebruik willen maken van de Lifelines database kosten in rekening. Dat geldt ook voor RUG medewerkers. Dit onderzoeksvoorstel brengt enkel de *werkelijke meerkosten* voor het gebruik van de bestaande Lifelines database in rekening. Die meerkosten bestaan in het voorsgtel (variant 2) uit twee onderdelen (a) een standaard bedrag (op vaste voet) voor toegang tot de reguliere database (die alle RUG medewerkers moeten voldoen), en (b) meerkosten voor het afnemen van een *aanvullende vragenlijst* om gevolgen van aardbevingen beter in kaart te brengen.